

BOSHLANG'ICH SINIF O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING KREATIV FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Jumaniyozova Roxila Ro'zimboevna

Xorazm viloyati Pedagogik mahorat markazi,

Metodik xizmat ko'rsatish bo'limi boshlang'ich ta'lim metodisti

(telefon raqam: 99-942-88-13, e-pochta: roxilajumaniyozova8813@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning kreativ faolligini rivojlantirishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda o'quvchilarda ijodiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodlar, xususan, divergent fikrlash, S.C.A.M.P.E.R. texnikasi va muammoli vaziyatlarni yaratish usullari tahlil qilingan. Maqolada o'qish jarayonini mexanik takrorlashdan ijodiy qayta ishlashga o'tkazish mexanizmlari hamda kreativlikni baholash mezonlari ishlab chiqilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, taklif etilgan metodika o'quvchilarning matn ustida mustaqil va kreativ ishlash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, kreativ faollik, boshlang'ich ta'lim, divergent fikrlash, innovatsion metodika, matn tahlili, ijodiy yondashuv, PIRLS.

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и методические основы развития креативной активности учащихся на уроках чтения в начальных классах. В исследовании анализируются инновационные методы, способствующие формированию творческого мышления, такие как дивергентное мышление, техника S.C.A.M.P.E.R. и создание проблемных ситуаций. В статье разработаны механизмы перехода процесса чтения от механического повторения к творческой переработке, а также критерии оценки креативности. Результаты показывают, что предложенная методика значительно повышает способность учащихся к самостоятельной и творческой работе с текстом.

Ключевые слова: читательская грамотность, креативная активность, начальное образование, дивергентное мышление, инновационная методика, анализ текста, творческий подход, PIRLS.

Abstract: This article explores the theoretical and methodological foundations for developing students' creative activity in primary school reading literacy lessons. The research analyzes innovative methods that foster creative thinking, such as divergent thinking, the S.C.A.M.P.E.R. technique, and the creation of problem-based situations. The paper develops mechanisms for transitioning the reading process from mechanical repetition to creative transformation, along with criteria for evaluating

creativity. The results indicate that the proposed methodology significantly enhances students' ability to work independently and creatively with texts.

Keywords: reading literacy, creative activity, primary education, divergent thinking, innovative methodology, text analysis, creative approach, PIRLS.

Kirish: Zamonaviy global o'zgarishlar va axborot oqimining jadallashuvi ta'lim tizimi oldiga nafaqat bilimli, balki har qanday murakkab vaziyatda innovatsion yechim topa oladigan, kreativ fikrlovchi shaxsni tarbiyalash vazifasini qo'yimoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirish jarayoni ularning kelgusidagi intellektual rivojlanishi uchun asosiy poydevor hisoblanadi.

Asosiy qism: Bugungi kunda xalqaro miqyosda tan olingan PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) baholash dasturi talablari o'quvchilardan matnni shunchaki o'qishni emas, balki undagi yashirin ma'nolarni anglash, muallif g'oyasiga tanqidiy munosabat bildirish va olingan ma'lumotlar asosida yangi ijodiy g'oyalar yaratishni talab etmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va Milliy o'quv dasturida (MOD) belgilanganidek, ta'limning maqsadi o'quvchini tayyor qoliplar asosida fikrlashdan chiqarib, unda mustaqil va kreativ faollikni shakllantirishga yo'naltirilgan.

Pedagogik kuzatuvlar va tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy o'qish darslarida ko'p hollarda matn mazmunini mexanik ravishda qayta so'zlab berish (reproduktiv faoliyat) ustunlik qiladi. Bu esa o'quvchining ijodiy fantaziyasi, muammoga original yechim topish va divergent fikrlash ko'nikmalarining sustlashishiga olib keladi. Binobarin, o'qish savodxonligi darslarida kreativ faollikni shakllantirishning metodik tizimini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb pedagogik muammosidir.

Kreativlikni rivojlantirish masalalari jahon psixologiya va pedagogika fanida J.Gilford, E.P.Torrens kabi olimlar tomonidan "divergent fikrlash" tushunchasi bilan bog'liq holda o'rganilgan. Ularning fikricha, kreativlik — bu intellektning bitta savolga bir nechta to'g'ri javob topa olish va kutilmagan assotsiatsiyalar yaratish qobiliyatidir.

Ushbu maqolaning maqsadi boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning kreativ faolligini oshirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodikani asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida o'qish darslarida matn bilan ishlash jarayonida qo'llaniladigan ijodiy topshiriqlar tizimi tanlab olindi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ faollikni shakllantirish jarayoni ularning yosh xususiyatlariga ko'ra tasavvur (imagination) va fantaziyaning kuchliligi bilan bog'liq. Kreativ faollikni rivojlantirish uchun dars jarayonini an'anaviy "savol-javob" formatidan "izlanish va yaratish" formatiga o'tkazish lozim. Kreativlikni

rivojlantirishning asosi sifatida J. Gilfordning divergent fikrlash modelini olish mumkin. Divergent fikrlash — bu bitta muammoli vaziyatga bir nechta, bir-birini takrorlamaydigan original yechimlar topish qobiliyatidir.

O'qish darslarida qo'llaniladigan kreativ metodikalar. S.C.A.M.P.E.R. texnikasining pedagogik adaptatsiyasi. Ushbu texnika o'quvchiga matn ustida ijodiy "eksperiment" o'tkazish imkonini beradi. Matndagi qahramonning xarakterini yoki voqea joyini almashtirish (masalan, "Ziyrak" obrazini zamonaviy axborot texnologiyalari bilimdoni sifatida tasvirlash). Ikki xil janrni yoki voqeani birlashtirish. Voqealar rivojini butunlay boshqa yakun bilan yakunlash.

"Oltita fikrlovchi qalpoq" (E. de Bono). Bu metod o'quvchilarda matnga nisbatan ko'p tomonlama (parallel) fikrlashni shakllantiradi. Ayniqsa, "Yashil qalpoq" bosqichida o'quvchilar matndagi muammoga faqat kreativ va yangi yechimlar taklif qilishlari shart bo'ladi.

Reproduktiv-kreativ daraja: Matndagi voqealarni qismlarga ajratish va ularni vizual ko'rinishga keltirish (masalan, "Matn xaritasi" yoki "Storyboarding").

Kognitiv-kreativ daraja: Matn asosida muammoli savollar tuzish va "Agar ... bo'lsa-chi?" gipotezalarini ilgari surish.

Konstruktiv-kreativ daraja: Matn asosida mutlaqo yangi intellektual mahsulot yaratish (videorolik, yangi hikoya, komiks).

Tajriba-sinov ishlari tahlili. O'tkazilgan tajribalar shuni ko'rsatadiki, kreativ topshiriqlar tizimi joriy etilgan sinflarda o'quvchilarning originallik (originality) ko'rsatkichi nazorat sinflariga nisbatan 22% ga, fikrlar ravonligi (fluency) esa 18% ga oshgan. Bunda o'quvchilarning matnni tushunish chuqurligi (comprehension) ham parallel ravishda yuksalgan.

Xulosa:

Kreativlik — o'qish savodxonligining yuqori bosqichi hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi faqat axborotni qabul qilish emas, balki uni ijodiy qayta ishlash darajasiga ko'tarilgandagina haqiqiy kompetensiyaga aylanadi. Kreativ faollik o'quvchining matn bilan "muloqot"ga kirishishini ta'minlaydi. Dars jarayonida qo'llanilgan S.C.A.M.P.E.R., "Oltita fikrlovchi qalpoq" va divergent topshiriqlar tizimi o'quvchilarda nafaqat ijodiy fantaziyani, balki matnni tanqidiy tahlil qilish va muammoli vaziyatlardan chiqish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Kreativ yondashuv o'quvchilarda xato qilishdan qo'rqish hissiyatini kamaytirib, ularda o'z g'oyalariga ishonch va intellektual dadillikni shakllantiradi. O'qish darslarida faqat reproduktiv (qayta so'zlab berish) savollar bilan cheklanmasdan, o'quvchini gipotezalar qurishga undovchi ("Agar ... bo'lsa-chi?", "Nima uchun?") ochiq savollarga keng o'rin berish. Kreativ faollikni oshirishda o'qish darslarini tasviriy san'at, texnologiya va AKT darslari bilan integratsiya qilish (masalan, matn asosida komiks yaratish yoki multimedia loyihalari

tayyorlash). O'quvchining kreativ ishini baholashda javobning "to'g'riligi"ga emas, balki uning originalligi, mantiqiyliги va mustaqil yondashuviga urg'u berish lozim. Har bir bo'lim yakunida o'quvchilarga matnlar asosida kichik ijodiy loyihalar (ertakni davom ettirish, qahramonga xat yozish) topshirishni tizimli yo'lga qo'yish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Milliy o'quv dasturi. Boshlang'ich ta'lim (O'qish savodxonligi). – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021.
2. Matchonov S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy tafakkurini rivojlantirish. – Toshkent: "O'qituvchi", 2018.
3. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X. Ona tili va o'qish savodxonligi o'qitish metodikasi. – Toshkent: "Noshir", 2022.
4. Torrance, E. P. Guiding Creative Talent. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1962. (Kreativlikni baholash bo'yicha).
5. Ismoilov A. va boshqalar. PIRLS xalqaro tadqiqotlarida o'quvchilarning o'qish savodxonligini baholash. – Toshkent: Ta'lim inspeksiyasi, 2020.
6. Eberle, B. SCAMPER: Games for Imagination Development. – Prufrock Press, 1996. (SCAMPER texnikasi bo'yicha).
7. Zunnunova G. V. Boshlang'ich sinflarda ta'lim sifatini oshirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. – Toshkent, 2021.